

Ik geloof niet in het literair experiment

Ward Ruyslinck, 1959

Men experimenteert met zaaibloemen, met chemische preparaten, met kankerweefsels, met ruimtetuigen, met de zichtbare resultaten der erfelijke wetenschappen – maar men experimenteert niet met een artistiek gevoel, met datgene wat op dwingende wijze om uitdrukking vraagt. Waar een innerlijke noodzaak aanwezig is of een schreeuwende behoefte, kan geen sprake zijn van experimenteren. Experimenteren is een bewijs van onmacht. Het experiment ligt buiten de mens, het is een voorlopig compromis, een modus vivendi met de buitenwereld – maar het is nooit een resultaat.

Ik ben er me wel van bewust dat dit gedurfde beweringen zijn, op een ogenblik dat het experiment met een eigen gedachte-inhoud (ik weiger te zeggen: gevoelsinhoud) en een eigen ademhalingsstelsel (ik weiger te zeggen: hartklop) zich in de literatuur schijnt te zullen handhaven. Maar het heeft geen zin hier woorden als zeepbellen te blazen, die bij het geringste prikje zouden uiteenspatten, of om mezelf als een profeet op te werpen van een nieuwe wereld en nieuwe ideeën waarin ik niet geloof. Ik geloof niet in het literair experiment, in de experimentele poëzie, in het experimenteel proza. Ik geloof in de zuivere openbaring van de menselijke geest, in de artistieke capaciteit van het individu, in het scheppend vermogen van de enkeling. Ik weet dat dit een verheerlijking is van het individualisme en dat deze idee buiten de tijd staat, maar ik schaam me niet een eerlijke traditionele belijdenis te stellen boven een artificiële geestdrift. En ik durf nog verder gaan: ik voel me volledig vreemd aan de pogingen tot vernieuwing van de meeste van mijn generatiegenoten, aan hun (wat ik met Gilliams zou durven noemen) ‘oefentochten in het luchtleidende’. Ik heb de indruk dat zij aan een chronische zenuwoverspanning lijden, een indruk die aan geloofwaardigheid wint, wanneer men zich een ogenblik bezint over een versregel als deze: ‘ik houd de uiteinden van mijn zenuwen in één hand’. U mag het mij niet kwalijk nemen dat ik citeer zonder bronvermelding: ik ben wel bereid te verklaren dat ik het niet eens ben met mijn overspannen generatiegenoten, doch u mag van mij niet verwachten dat ik hen in het gelaat ga spuwen.

Ondertussen zal u al wel begrepen hebben dat ik de woorden ‘experiment’ en ‘experimenteel’ gebruik om samen te vatten alle pogingen tot literaire vernieuwing op indirecte wijze. Overigens, een vernieuwing kan, meen ik, alleen spontaan tot stand komen, en ook dan gaat zij niet uit van een groep, is zij niet het resultaat van ploegwerk, maar van een individu, mogelijk iemand uit deze groep. Ook daarom verwerp ik het experiment : de literatuur is geen proefterrein voor interplanetaire raketten, waar iedereen en alles de hoogte ingaat van geestdrift en bewondering, behalve het projectiel zelf. De literatuur is geen laboratorium, waar gezamenlijk gezocht wordt naar een formule, naar de samenstelling van een nieuwe schoonheidszalf. Neen, de literatuur is op persoonlijke scheppingsdrang aangewezen en ook alleen onder deze voorwaarde is oorspronkelijkheid mogelijk.

Zo-even sprak ik over een eigen gedachte-inhoud en ademhalingsstelsel, die de herauten van het moderne proza (waartoe ik me voortaan wens te beperken) ons willen opdringen als

surrogaten voor gevoelsinhoud en hartklop. Welnu, dit is zeer belangrijk. Er is geen artistiek scheppingsproces mogelijk zonder emotie, zonder bezieling, zonder die positieve opstand van ons innerlijk wezen die boven de ruwe schrijversmaterie van woord en zinteken uitgroeit en die tezeldertijd de ritmische stuwning, dit is de hartklop, bepaalt van de onzichtbare zin tussen de typografische regels. Het moderne proza is doorgaans koud, zakelijk, nuchter: de woorden zijn taaleenheden (lidwoorden, adjectieven, substantieven, werkwoorden), kleine slappe schakeltjes die geen geluid maken en alleen maar dienen om de ketting van de zin samen te houden, een ketting die nergens gespannen staat. Zo Van Deyssel vandaag geleefd had, zou hij nooit zijn ‘Lof van het Proza’ geschreven hebben – hij zou waarschijnlijk niet eens op die onstuimige wijze van het proza gehouden hebben.¹ Waarmee ik natuurlijk geen lans wil breken voor het door Van Deyssel verheerlijkte proza, dat thans blijkbaar alleen nog anthologische waarde heeft. Wat ik bedoel is dat proza, waarin de hartklop van de schrijver niet voelbaar is, niet de ontroeringen kan wekken die wij bij het lezen ervan verwachten.

Ik zou zo langzamerhand tot een besluit willen komen en ik geloof dat dit zeer eenvoudig zal zijn, veel eenvoudiger in ieder geval dan men na dit omslachtig requisitoir zou verwachten. Ik zou durven zeggen: laten we afstand doen van de imperatieve normen, van de geijkte maten en gewichten die de vrije ontplooiing van onze persoonlijkheid in de weg staan. Laten we alsjeblieft niet denken dat het gebruik van flash-backs of van de ik-vorm onmisbaar is om tot een overtuigende compositie te komen of dat het noodzakelijk is de dialogen tot kleine flardjes gesprek of monosyllabische stamelingen te herleiden om te kunnen aanspraak maken op een beheerste stijl. Laten we ons niet verlagen tot die goedkope knaleffectjes, die doen denken aan een wekker die omstreeks het middaguur afloopt. laten we eindelijk ook eens genoeg krijgen van de typegevallen uit de fichiers van Freud, Adler en Jung om weer levende geloofwaardige mensen in ons werk te projecteren.

Met andere woorden : laten we eerlijk zijn, laten we gewoon onszelf zijn en ik geloof dat dit überhaupt een voldoende zware opgave is. Hebben we een van deze technische kneepjes nodig, laten we ze dan gebruiken. Maar laten we niet op een drukke verkeersader van de stad op ons hoofd gaan staan en schreeuwen: ‘Ik ben een vleermuis!’ . De voorbijgangers zullen wel eens nieuwsgierig of geamuseerd stilstaan, maar niemand zal u geloven.

Betekent dit alles dat wij bepaalde verworvenheden moeten prijsgeven, dat wij ons aan de invloeden van onze tijdgenoten moeten onttrekken of ons voor nieuwe ideeën afsluiten? Geenszins. Persoonlijkheid sluit oorspronkelijkheid niet uit en individualisme is best verzoenbaar met ontvankelijkheid. Geen ivoren-toren-mentaliteit, maar bescherming van onze persoonlijke innerlijke waarden tegen de opdringerigheid van valse profeten, van literaire charlatans, die met een varkensblaas boven ons hoofd zwaaien en ons willen doen geloven dat dit het symbool van belletteristische maagdelijkheid is of die de esthetica willen herscheppen tot een vademecum van elektromagnetisme, met een speciale aanbeveling voor het hoofdstuk dat de elektrische schokjes en trillingen behandelt.

Ziedaar dus het besluit waartoe ik komen wilde – een besluit dat ten slotte niets anders is dan een positieve gevolgtrekking uit de negatieve beschouwingen die ik in het eerste deel van mijn inleiding debiteerde.

Dames en heren, ik ontveins mezelf niet, dat deze gevolgtrekking misschien een al te precair credo is, een overtuiging die te zeer op persoonlijke gevoelsmotieven steunt. Ik acht het dan ook niet onmogelijk dat ik over enkele jaren, zodra ik de drempel van de zogenaamde rijpingsjaren zal overschreden hebben, die overtuiging zal moeten herzien. Maar wat u op dit ogenblik van mij verwacht, en wat elke onbevooroordeelde lezer van een auteur verwacht, is – meen ik – eerlijkheid. Geen grootsprakerigheid, geen heftige zwaaibewegingen met de armen, geen afficheslogans – maar: eerlijkheid. Welnu, in dit verband herinner ik me een kort gesprek dat ik een viertal jaren geleden had met een jongere vriend-dichter, die toen in zijn Sturm-und-Drangperiode verkeerde en zich blindstaarde op de rookpluimtypografie van Van Ostaijen en de bravourestukjes van diens tegenwoordige epigonen. In de loop van dit gesprek, dat voor mij een beslissend keerpunt is geworden, zei hij me onder meer : ‘Man, je zult nooit een groot schrijver worden, zo je niet me je tijd meegaat’. Ik heb daar toen lang over nagedacht en ben tot de conclusie gekomen dat het er niet op aankomt een gróót schrijver te worden, maar een éerlijk schrijver, en dat, par définition, een eerlijk schrijver misschien de meeste kansen maakt om een groot schrijver te worden. En ook dit nog: dat een eerlijk schrijver als het ware automatisch aan zijn tijd vastzit.

Ik heb het nodig geacht deze enkele theoretische beschouwingen te laten voorafgaan aan de lezing van een van mijn korte novellen, niet omdat deze een nadrukkelijke illustratie daarvan zou zijn, maar opdat u er niets anders zou in zien dan een poging om, in deze verwarde tijd van omvergeworpen wegwijzers, tot eerlijke en aan geen ‘categorische imperatieven’ gebonden uitdrukkingsmiddelen te komen.

De titel van het verhaal, dat ik voor u gekozen heb, luidt ‘De Pogrom’. Het werd voor een tweetal jaren geschreven en was oorspronkelijk bestemd als eerste hoofdstuk van een roman.*) Naderhand kwam ik echter tot het inzicht dat de hele roman met dit ene hoofdstuk eigenlijk voltooid was en het is dus bij dit afgeronde fragment gebleven.

Illustratie bij ‘De pogrom’, Jan Vanriet,
pentekening in *Alle Verhalen*, 1979.

---

*) Gepubliceerd in *De Vlaamse Gids*, jrg. 41, 1957.

ⁱ Lodewijk van Deyssel schreef in *Over literatuur* (Brinkman & Van der Meulen, Amsterdam, 1886) zijn ‘lof van het proza’:

Ik houd van het proza, dat als een man op me toekomt, met schitterende ogen, met luide stem, ademend, en met groote gebaren van handen.

Ik houd van het proza, dat op mij toedruist, op mij aanraast, op mij neerdondert in een stormende stortvloed van passie.

Ik houd van het proza, dat ik daar zie staan met zijn volzinnen als een stad van marmer.

Ik houd van volzinnen, die lopen als scharen mannen met brede ruggen, zich rijend schouder aan schouder, steeds elkaar in breder rijen opvolgend, berg op berg af, met het gestamp hunner stappen en de zware voortgang van hun schrijden.

